

Основні новели Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» від 22.11.2018 р. № 2617-VIII

1 січня 2020 року набирає чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» (далі - Закон). Цей нормативно – правовий акт передбачає внесення низки змін до Кримінального кодексу України (далі - ККУ), Кримінального процесуального кодексу (далі - КПК) та кодексу України про адміністративні правопорушення. Закон передбачає розслідування кримінальних проступків за спрощеною процедурою, що має на меті розвантажати слідчих, надати їм можливість зосередитися на розслідуванні злочинів. Крім того Закон покликаний значно зменшити число осіб, які матимуть судимість за скоєння кримінальних правопорушень. Нижче подаємо виклад основних новел Закону.

1. Закон вперше вміщує дефініції «кримінальне правопорушення» та «кримінальний проступок». Останнє поряд із злочином вважається різновидом першого. У зв'язку з цим ККУ має своїм завданням правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довілля, конституційного устрою України уже не від **злочинних посягань**, а від **кримінально - протиправних правопорушень**. Відповідно йдеться не про запобігання злочинам, а про запобігання кримінальним правопорушенням. У кодексі термін «злочинність діяння» замінено терміном «кримінально – протиправне діяння».

2. ККУ визначає уже не тільки ті суспільно небезпечні діяння, які є злочинами, а й ті, які є кримінальними проступками. Таким чином, кримінальний проступок, на відміну від усіх інших проступків (адміністративного, цивільного, дисциплінарного та матеріального) вважається не суспільно шкідливим, а суспільно небезпечним діянням.

3. Запровадження кримінальних проступків з одного боку призвело до зміни класифікації злочинів, а з другого боку - до криміналізації адміністративного проступку пов'язаного із посяганням на безпеку дорожнього руху. Тобто за вчинення цього протиправного діяння замість адміністративної відповідальності правопорушники притягатимуться до кримінальної відповідальності, оскільки цей адміністративний проступок став кримінальним. Оскільки значна частина злочинів невеликої тяжкості стала кримінальними проступками, із класифікації злочинів вилучено таке поняття як «злочини невеликої тяжкості». До кримінальних проступків віднесено, зокрема, такі поширені злочини як некваліфіковані крадіжки, шахрайство, незаконні дії з наркотичними засобами без мети збуту, хуліганство та ряд інших. Частина злочинів невеликої тяжкості, яку не було переведено в категорію кримінальних проступків, була об'єднана із злочинами середньої тяжкості і отримала класифікацію «нетяжкі злочини». Нетяжким злочином, так само як злочином середньої тяжкості до запровадження Законом змін до ККУ, вважається передбачене ККУ діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавлення волі на строк не більше п'яти років. За ступенем тяжкості згідно із змінами до ККУ, злочини поділятимуться на нетяжкі, тяжкі і особливо тяжкі. Стосовно визначення тяжких і особливо тяжких злочинів нічого не змінилося.

4. Закон визначає кримінальний проступок наступним чином: «Кримінальним проступком вважається передбачене ККУ діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або інше покарання, не пов'язане з позбавленням волі».

5. Законом встановлено, що готування до кримінального проступку, так само як і до злочину, за який статтею Особливої частини ККУ передбачене покарання у виді позбавлення волі на строк до двох років або інше, більш м'яке покарання, не тягне за собою кримінальної відповідальності.

6. Вперше вводиться поняття «відповідальність за вчинення кримінального правопорушення під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції». Це кримінальне правопорушення стосується правопорушень у сфері безпеки руху та експлуатації транспорту. Тобто, як уже зазначалося вище, відбулася криміналізація цього протиправного діяння, яке до набрання чинності Законом 1 січня 2020 року вважається адміністративним проступком.

7. У випадку відбуття покарання за вчинення кримінального проступку, особа, яка відбула таке покарання вважається такою, що не має судимості.

8. Закон значно посилює кримінальну відповідальність в частині збільшення розмірів штрафів у декілька разів за значну кількість суспільно небезпечних діянь та доповнює низку санкцій статей таким покаранням, як позбавлення волі на певний строк.

9. У КПК вперше вводиться дефініція «дознавач». Згідно пункту 4¹ ч. 1 ст. 3 КПК «дознавач - це службова особа підрозділу дізнання органу Національної поліції, органу безпеки, органу, що здійснює контроль за додержанням податкового законодавства, органу Державного бюро розслідувань, у випадках, установлених КПК уповноважена особа іншого підрозділу зазначених органів, які уповноважені в межах компетенції, передбаченої КПК, здійснювати досудове розслідування кримінальних проступків».

10. Згідно норм Закону дознавач при здійсненні дізнання наділяється повноваженнями слідчого. Дознавач несе відповідальність за законність та своєчасність здійснення дізнання.

Дознавач уповноважений:

- 1) починати дізнання за наявності підстав, передбачених КПК;
- 2) проводити огляд місця події, обшук затриманої особи, опитувати осіб, вилучати знаряддя і засоби вчинення правопорушення, речі і документи, що є безпосереднім предметом кримінального проступку або виявлені під час затримання, а також проводити слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії у випадках, установлених КПК;
- 3) доручати проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій у випадках, установлених КПК, відповідним оперативним підрозділам;
- 4) звертатися за погодженням із прокурором до слідчого судді з клопотаннями про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій;
- 5) повідомляти за погодженням із прокурором особи про підозру у вчиненні кримінального проступку;
- 6) за результатами розслідування складати обвинувальний акт, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру та подавати їх прокурору на затвердження;
- 7) приймати процесуальні рішення у випадках, передбачених КПК, у тому числі щодо закриття кримінального провадження за наявності підстав, передбачених відповідною статтею КПК;
- 8) здійснювати інші повноваження, передбачені КПК.

Дізнавач зобов'язаний виконувати доручення та вказівки прокурора, які надаються в письмовій формі. Дізнавач, здійснюючи свої повноваження відповідно до вимог цього Кодексу, є самостійним у своїй процесуальній діяльності, втручання в яку осіб, що не мають на те законних повноважень, забороняється. Органи державної влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації, службові особи, інші фізичні особи зобов'язані виконувати законні вимоги та процесуальні рішення дізнавача";

11. Закон вперше визначає вичерпний перелік підрозділів, які здійснюють дізнання: а) органи Національної поліції; б) органи безпеки; в) органи, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства; г) органи Державного бюро розслідувань; г) Національне антикорупційне бюро України.

12. Органи Державної кримінально-виконавчої служби України вилучені із переліку органів, що здійснюють досудове розслідування.

13. Значно скорочуються строки закінчення досудового розслідування з дня повідомлення особі про підозру. Якщо за нормами КПК, які втрачають чинність з 1 січня 2020 року, досудове розслідування мало бути закінчено протягом одного місяця з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку, то згідно норм Закону відповідні строки встановлюються наступним чином:

- 1) протягом сімдесяти двох годин - у разі повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку або затримання особи в порядку, передбаченому частиною четвертою статті 298² КПК (особа перебуває у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння та може завдати шкоди собі або оточуючим) ;
- 2) протягом двадцяти діб - у разі повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку у випадках, якщо підозрюваний не визнає вини або необхідності проведення додаткових слідчих (розшукових) дій, або вчинення кримінального проступку неповнолітнім;
- 3) протягом одного місяця - у разі повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку, якщо особою заявлено клопотання про проведення експертизи.

14. Вводиться додаткова підстава для закриття кримінального провадження. Такою підставою стало не встановлення особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, у разі закінчення строків давності притягнення до кримінальної відповідальності, крім випадків вчинення особливо тяжкого злочину проти життя чи здоров'я особи або злочину, за який згідно із законом може бути призначено покарання у виді довічного позбавлення волі. Закриття кримінального провадження з цієї підстави здійснюється судом за клопотанням прокурора.

15. Законом вперше передбачено можливість проведення окремих дій по розслідуванню кримінальних проступків до моменту внесення відомостей про кримінальний проступок до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі - ЄРДР). Це є можливим тоді, якщо випадок невідкладний. У такому разі дізнавач поліції може до внесення відомостей до ЄРДР оглянути місце події; зафіксувати пояснення; провести медичний огляд; отримати висновок спеціаліста і зняти показання технічних приладів та технічних засобів; вилучити знаряддя вчинення проступку, речі і документи.

16. Законом вперше передбачено можливість використання як процесуальних джерел доказів у кримінальному провадженні про кримінальні проступки таких джерел доказів, які не можуть використовуватися у кримінальному провадженні про злочини. Йдеться, зокрема, про пояснення осіб, результати медичного освідування, висновок спеціаліста, показання технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото - і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото - і кінозйомки, відеозапису. Такі процесуальні джерела доказів не можуть бути використані у кримінальному провадженні щодо злочину, окрім як на підставі ухвали слідчого судді, яка постановляється за клопотанням прокурора.

17. Законом вперше врегульовано питання про затримання уповноваженою службовою особою особи, яка вчинила кримінальний проступок. Відповідно до норм Закону уповноважена службова особа має право без ухвали слідчого судді, суду затримати особу, підозрювану у вчиненні кримінального проступку, у випадках, якщо цю особу застали під час вчинення кримінального проступку або замаху на його вчинення або якщо безпосередньо після вчинення кримінального проступку очевидець, в тому числі потерпілий, або сукупність очевидних ознак на тілі, одязі чи місці події вказують на те, що саме ця особа щойно вчинила кримінальний проступок лише за умови, що ця особа:

- 1) відмовляється виконувати законну вимогу уповноваженої службової особи щодо припинення кримінального проступку або чинить опір;

- 2) намагається залишити місце вчинення кримінального проступку;
- 3) під час безпосереднього переслідування після вчинення кримінального проступку не виконує законних вимог уповноваженої службової особи;
- 4) перебуває у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння та може завдати шкоди собі або оточуючим.

18. Затримання особи, яка вчинила кримінальний проступок, здійснюється не більш як на три години з моменту фактичного затримання. Якщо має місце скоєння такого кримінального проступку як керування транспортними засобами в стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції, то крім затримання особи, яке здійснюється не більш як на три години відбувається обов'язкове доставлення такої особи до медичного закладу для забезпечення проходження відповідного медичного освідчення.

19. Законом вперше урегульовано питання про права особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального проступку і яку затримано. Так, нормами Закону на уповноважену службову особу, яка здійснила затримання, та на дізнавача покладається обов'язок негайно повідомити затриманій особі зрозумілою для неї мовою підстави затримання та у вчиненні якого кримінального правопорушення вона підозрюється, а також роз'яснити її право мати захисника, отримувати медичну допомогу, давати пояснення, показання або не говорити нічого з приводу підозри проти неї, негайно повідомити інших осіб про своє затримання і місце перебування, вимагати перевірку обґрунтованості затримання та інші процесуальні права, передбачені КПК.

20. Законом врегульовано особливості вилучення речей і документів у випадку скоєння особою кримінального проступку. Згідно норм Закону речі і документи, що є знаряддям та/або засобом вчинення кримінального проступку чи безпосереднім предметом посягання, виявлені під час затримання, особистого обшуку затриманої особи або огляду речей, вилучаються уповноваженою службовою особою Національної поліції, органу безпеки, органу, що здійснює контроль за додержанням податкового законодавства, органу Державного бюро розслідувань. Вилучені речі і документи зберігаються органом, що їх вилучив, до розгляду провадження про кримінальний проступок по суті в суді у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України. У виняткових випадках вилучені речі і документи можуть бути повернуті володільцеві до розгляду провадження про кримінальний проступок по суті в суді. Залежно від результатів розгляду вилучені речі та документи у встановленому порядку конфіскують або повертають володільцеві, або знищують. Про вилучення речей і документів складається протокол або робиться відповідний запис у протоколі про затримання.

21. Законом також врегульовано питання про юридичну значущість вилучених речей і документів. Згідно норм Закону вилучені під час обшуку затриманої особи речі і документи, про які йшлося вище, визнаються речовими доказами, про що дізнавачем виноситься відповідна постанова, та приєднуються до матеріалів дізнання.

22. Окремо урегульовано питання стосовно вилучення посвідчення водія в осіб, які скоїли кримінальний проступок передбачений статтею 286¹ ККУ (керування транспортними засобами в стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції). Якщо має місце скоєння такого правопорушення, то уповноважена службова особа тимчасово вилучає посвідчення водія до набрання вироком законної сили, але не більш як на три місяці з моменту такого вилучення, і видає тимчасовий дозвіл на право керування транспортними засобами.

23. Закон передбачає значне скорочення строків передачі матеріалів кримінального провадження до суду. Згідно з Законом, прокурор зобов'язаний не пізніше 3 днів після отримання повідомлення про підозру особі разом з матеріалами дізнання (а якщо затримали нетверезого підозрюваного - протягом 24 годин) або закрити кримінальне провадження, або повернути матеріали дізнавачу і продовжити строк дізнання, або звернутися до суду з обвинувальним актом. Суд, отримавши обвинувальний акт вчинення кримінального проступку, повинен протягом 5 днів призначити судовий розгляд. Якщо обвинувачений не оспорує встановлені обставини порушення і згоден з розглядом обвинувального акта, суд розглядає обвинувальний акт за відсутності учасників судового провадження.